

คือ คลองปาละ) เล่นไประยะหนึ่งก็เบนขบวนเรือรบเข้าสู่อ่าวคลองปาละ ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำปัตตานีที่ไหลผ่านตัวเมืองปัตตานีด้านประตูเมือง เมื่อเรือแล่นไปถึงประตูเมือง พระยาราชวังสันก็ส่งคนไปเจรจากับสุลต่านปัตตานี ในขณะนั้นคือสุลต่านมูฮัมหมัด ขอให้ยอมจำนนเสียโดยดี สุลต่านปัตตานีไม่ทรงรับฟังและไม่ยอมเจรจาด้วย พระยาราชวังสันจึงสั่งให้ทหารยิงปืนใหญ่จากเรือเพื่อถล่มประตูเมืองและกำแพงเมือง กระสุนปืนใหญ่หลายนัดไปตกในเมือง ชาวเมืองล้มตายเป็นอันมาก การสู้รบผ่านไปไม่นานเจ้าเมืองปัตตานีก็ยอมแพ้ต่อกองทัพสยาม และยินยอมจัดส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ต่อไป (สุภัทร สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง, 2530 : 223-225)

ผลจากสงครามครั้งนั้นได้มีพระราชโองการให้ยึดปืนใหญ่สำคัญสองกระบอกของเมืองปัตตานี คือ **พญาตานี** หรือ **มหารานีปัตตานี** (Maha Rani Patani) กระบอกหนึ่งกับ **ศรีนครี** อีกกระบอกหนึ่ง ส่วนกระบอกที่ 3 กำลังจะเตรียมหล่อและได้ตั้งชื่อไว้ก่อนแล้ว คือ **มหาลาโละ** การลำเลียงปืนใหญ่ทั้ง 2 กระบอก กระทำโดยใช้แพชะลอ ลำเลียงชักลากป็นด้วยแพไม้ไผ่ ลากจูงออกไปสู่ปากแม่น้ำปัตตานี แล้วกางใบให้แพแล่นไปตามแรงลมมุ่งสู่ทิศเหนือไปยังกรุงเทพมหานคร ขณะที่ปืนใหญ่ทั้งสองกระบอกซึ่งเทียมด้วยแพขนานข้างถูกลากจูงออกมาพ้นเขตปากแม่น้ำปัตตานีออกสู่ทะเลหลวง ได้เกิดพายุใหญ่พัดกระหน่ำท้องทะเลจนเกิดกระแสน้ำขนาดใหญ่ แพขนานปืนใหญ่ทั้งสองกระบอกถูกคลื่นกระแทกอย่างแรงตลอดเวลาไม่นานนักแพขนานข้างปืนใหญ่กระบอกที่ชื่อ **ศรีนครี** ก็แตกกระจายป็นจมลงสู่ท้องทะเลห่างจากปากแม่น้ำปัตตานีไม่มากนัก สุลต่านสามารถที่ทหารสยามจะมขขึ้นมาได้ คงเหลือเพียงแต่พญาตานีกระบอกเดียวที่ชักลากไปถึงกรุงเทพมหานครได้และคงรักษาไว้อยู่ที่หน้ากระทรวงกลาโหมมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ในสงครามครั้งนั้นกองทัพสยามได้กวาดต้อนชายฉกรรจ์ที่เป็นทหารในกองทัพปัตตานีพร้อมด้วยลูกเมียและครอบครัวไปด้วยจำนวนหนึ่ง ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานที่ดินและที่ทำกินอยู่ตามชานเมืองกรุงเทพมหานคร ด้านตะวันออกแถบมีนบุรี และหนองจอกสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน (สุภัทร สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง, 2530 : 226)

ปืนพญาตานี

อุปราชแห่งเมืองนคร เป็นผู้ว่าราชการจากปาหังถึงอยุธยา

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ. 2351 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงมอบหมายให้เจ้าเมืองสงขลา เป็นผู้ดูแลควบคุมเมืองปัตตานีแทนเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชโดยมีเมืองใกล้เคียงอื่น ๆ อยู่ในการดูแลของสงขลาด้วย ได้แก่ ยะหริ่ง หนองจิก รามันห์ ระแงะ สาย ยะลา กลันตัน และตรังกานุ ต่อมาในปีพ.ศ. 2356 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระยากลันตันมีความขัดแย้งกับพระยาตรังกานุ พระยากลันตันขอไปขึ้นกับนครศรีธรรมราช ส่วนหัวเมืองมลายู อีก 2 เมือง คือ ไทรบุรี และเปรัก ยังคงขึ้นกับนครศรีธรรมราชต่อไปเช่นเดิม

หนังสือภูมิศาสตร์ประเทศสยาม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2464) กล่าวถึงเมืองปัตตานีในสมัยรัตนโกสินทร์ว่า ดินแดนที่เป็นเมืองปัตตานีก่อนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ มีอาณาเขตรวมถึง จังหวัด ยะลาและนราธิวาส เรียกกันในสมัยนั้นว่า **เมืองตานี** มีพื้นที่รวมทั้งหมดประมาณ 10 ล้านไร่ เมืองตานีถูกนับรวมเป็นเมืองประเทศราชของสยามมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยมีเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชดูแล ดังที่ปรากฏในคำกล่าวของ โทมัส ปิเรส (Tome Pires) ชาวโปรตุเกสว่า

ในช่วงเวลาเดียวกัน อังกฤษกำลังมีอิทธิพลอย่างมากในการขยายอาณานิคมแถบคาบสมุทรมลายู ในปี พ.ศ.2362 ข้าหลวงใหญ่ของอังกฤษในอินเดีย ได้ส่งคณะสำรวจโครงการก่อตั้งท่าเรือและศูนย์กลางการค้ากับหมู่เกาะมลายู สำรวจพบเกาะสิงคโปร์โดยบังเอิญระหว่างที่มุ่งหน้าไปยะโฮร์ และตัดสินใจเลือกเกาะสิงคโปร์เป็นที่ตั้งท่าเรือและศูนย์กลางทางการค้าทันที โดยใช้วิธีการอุปโลกน์คนกูสุสเซนพี่ชายของคนกูอับดุลรามัน สุลต่านแห่งรัฐยะโฮร์ว่าเป็นเจ้าของเกาะสิงคโปร์ แล้วทำสัญญาเช่าจ่ายเงินให้คนกูสุสเซนปีละ 50,000 เหรียญ ต่อมา ในปี พ.ศ. 2369 อังกฤษ ได้รวมเอารัฐมะละกา ปีนัง และสิงคโปร์ จัดตั้งเป็นเขตปกครองของอังกฤษในปี พ.ศ. 2375 ได้ย้ายศูนย์การบริหารและการปกครองจากปีนังมาอยู่ที่สิงคโปร์โดยขึ้นกับกระทรวงอาณานิคมของอังกฤษที่กรุงลอนดอนโดยตรง อังกฤษได้เข้าแทรกแซงกิจการต่าง ๆ ของรัฐในความปกครองของสยามในขณะนั้น คือ เปอร์ค์ครึ่งกานู ไทรบุรี และกลันตัน โดยการส่งข้าหลวงของอังกฤษ และข้าราชการท้องถิ่นที่ภักดีต่ออังกฤษเข้าไปเจรจาชักจูงและช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้เลิกจงรักภักดีต่อสยาม เป็นเหตุให้ข้าราชการรัฐดังกล่าวแตกความสามัคคีแยกกันเป็นหลายก๊กหลายฝ่าย อังกฤษส่งข้าหลวงเข้าเจรจากับสยามโดยตรง บางครั้งก็นำกำลังทหารและเรือรบไปประชิดเมืองเหล่านั้น และบางครั้งก็ส่งกองเรือรบออกคอยสกัดกั้นไม่ให้กองเรือของสยามเข้าไป อย่างเช่นกรณีรัฐเปอร์ค์ในปี พ.ศ.2369 อังกฤษได้ส่งทหารและเรือรบจำนวนหนึ่งเข้าเจรจากับสุลต่านเปอร์ค์ ให้ทำสัญญากับอังกฤษเป็นใจความว่า เพื่อเป็นการตอบแทนที่อังกฤษจะเข้าช่วยเหลือต่อต้านผู้ใดก็ตามที่จะคุกคามเอกราชของรัฐสุลต่านโดยจะต้องไม่ติดต่อกับทางเมืองกับสยามและจะต้องเลิกส่งบรรณาการใด ๆ ไปให้สยาม ทำให้สุลต่านเปอร์ค์หันไปภักดีกับอังกฤษ และปลดข้าราชการในราชสำนักที่เป็นฝ่ายจงรักภักดีต่อสยาม และห้ามกำลังทหารของสยามเข้าไปในเขตรัฐเปอร์ค์อีกต่อไป จากนั้นมาอำนาจของสยามที่เคยมีต่อรัฐเปอร์ค์ก็สิ้นสุดลง (อนันต์ วัฒนานิก, 2531 :176-180)

ในขณะที่อังกฤษกำลังเข้ายึดครองหัวเมืองมลายูจากสยามอยู่นั้น เหตุการณ์ภายในหัวเมืองปัตตานีได้กลับมีความขัดแย้งแตกความสามัคคี กล่าวคือ ในปี พ.ศ.2364 ความขัดแย้งระหว่างสงขลากับนครศรีธรรมราชส่อเค้ารุนแรงขึ้นเนื่องจากการแข่งขันกันในการมีบทบาทเป็นผู้ควบคุมหัวเมืองมลายู ซึ่งเดิมนครศรีธรรมราชเป็นผู้ปกครองหัวเมืองทางใต้ทั้งหมด ความขัดแย้งเริ่มจากการที่เจ้าเมืองสงขลาสามารถปราบปรามปัตตานีที่ต่อต้านอำนาจสยาม

เจ้าพระยาไทรบุรี อับดุลฮามัด

ในปี พ.ศ. 2334 ได้เป็นผลสำเร็จ จึงได้รับกาเลื่อนตำแหน่งเป็นเจ้าพระยาและมีอำนาจควบคุมดูแลปัตตานีและครึ่งกานู ซึ่งเดิมอยู่ในการปกครองของนครศรีธรรมราช นอกจากนั้นไทรบุรีซึ่งอยู่ในการปกครองของนครศรีธรรมราชก็หันมามีความสัมพันธ์กับสงขลาอย่างแน่นแฟ้น และเคลื่อนไหวต่อต้านนครศรีธรรมราชมาอย่างต่อเนื่อง ในปี พ.ศ. 2374 ผลสำเร็จ ทำให้หัวเมืองปัตตานีทั้ง 7 ยกเว้นเมืองยะหริ่ง ซึ่งขณะนั้นปกครองโดยชาวสยามจากสงขลา คือ พระยาเยหริ่ง (ฟ่าย) เป็นปฏิปักษ์ต่อสยามอีกครั้ง การต่อต้านสยามของหัวเมืองต่าง ๆ ของปัตตานี ได้รับการสนับสนุนจากทั้งกลันตันและครึ่งกานู แต่ในเวลาต่อมากองทัพสยามก็สามารถปราบปรามไทรบุรีได้สำเร็จ จากนั้นจึงยกกำลังมาปราบปรามปัตตานีได้ในเวลาต่อมา พระยาปัตตานีหนีไปกลันตัน ส่วนพระยารามันห์ พระยาระแงะ และพระยาสายบุรี ได้ยอมเข้าอ่อนน้อมต่อสยาม อย่างไรก็ตาม การต่อต้านสยามยังคงมีอยู่ตลอดเวลา โดยในปี พ.ศ. 2381 ไทรบุรีก็เป็นปฏิปักษ์ต่อสยามอีกครั้ง และครั้งนี้ได้คิดคาม

กำลังของสยาม ที่แตกหนีจากไทรบุรีมาถึงเมืองพัทลุงและเข้ายึดเมืองตรัง จากนั้นได้ชักชวนให้หัวเมืองปัตตานีทั้ง 7 ร่วมกันต่อต้านอำนาจจากสยามด้วย แต่ในที่สุดกองทัพของนครศรีธรรมราชเข้ายึดไทรบุรีคืนมาได้ในปี พ.ศ.2382 ส่วนกองทัพสงขลาก็สามารถปราบปรามพวกที่ต่อต้านจากปัตตานีล่าถอยไปเช่นกัน

ในการสู้รบกับหัวเมืองมลายูในปี พ.ศ.2382 นั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบถึงความขัดแย้ง ไม่ยอมให้ความร่วมมือช่วยเหลือกันของเจ้าพระยานครกับเจ้าพระยาสงขลา ทรงรับสั่งถึงความเสียหายอันเกิดจากการแก่งแย่งอำนาจของข้าราชการทั้งสองที่รับผิดชอบการปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้ ทรงชี้ให้เห็นว่าเมื่อพระยาสงขลาขอกำลังจากนครศรีธรรมราชมาช่วยปราบปรามพวกต่อต้าน เจ้าพระยานคร อ้างว่า ไม่มีกำลังไปช่วยสงขลาซึ่งกำลังจะถูกตีแตก แต่เมืองนครศรีธรรมราชเองกลับมีความสามารถรวมกำลังเข้าตีเอาไทรบุรีคืนมาได้ อย่างไรก็ตามทางราชสำนักที่กรุงเทพฯ ก็ไม่ได้ดำเนินการใด ๆ ในความขัดแย้งนี้ ด้วยเหตุเพราะพระยานครเป็นข้าราชการผู้ทรงอิทธิพลในสำนักและเป็นหลักที่ทางกรุงเทพฯ ใช้เป็นฐานอำนาจของสยามในแหลมมลายู ต่อไปทรงเกรงว่าหากควบคุมนครศรีธรรมราชมากเกินไป จะเป็นเหตุให้นครศรีธรรมราชเอาใจออกห่างยังผลเสียต่อฐานอำนาจของสยามในแหลมมลายูได้ ส่วนที่ปัตตานี แม้เหตุการณ์ภายนอกจะดูสงบแต่กระแสน้ำใต้ผิวน้ำยังมีปัญหาเรื่องเขตแดนระหว่างรามันห์กับเปรัก และปัญหาเรื่องผลประโยชน์จากเหมืองแร่ที่ขัดแย้งกันอยู่ระหว่างปัตตานีกับกลันตันและเปรัก

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้หลังสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงปัจจุบัน

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในปี 2438 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระวิจิตร วรสาสน์ (ปั้น สุขุม) เป็นข้าหลวงพิเศษลงมาจัดระเบียบการปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้เสียใหม่โดยรวมเมืองนครศรีธรรมราช เมืองพัทลุง และเมืองสงขลา จัดตั้งเป็น มณฑลนครศรีธรรมราช โดยสำนักงานว่าราชการมณฑลตั้งอยู่ที่เมืองสงขลา ส่วนเมืองที่เหลืออยู่คือ ปัตตานี กลันตัน ตรัง กานู ไทรบุรี และเปอร์ลิส ได้ประกาศตั้งเดือนมิถุนายน การปกครองแบบ สุลต่าน แล้วให้รวมเป็นมณฑลหนึ่งของสยาม โดยในปี พ.ศ.2449 ได้มีพระราชโองการให้ผนวกปัตตานี สายบุรี ยะลา และนราธิวาส ซึ่งเป็น เมืองในสังกัด หรือ Jajahan เข้าเป็นดินแดนของสยามโดยจัดตั้งเป็น มณฑลปัตตานี ประกาศจากสยามดังกล่าวได้รับการปฏิเสธจากคนกู อับดุล กอเคร์ (Tengku Abdul Kadir) สุลต่านเมืองปัตตานีในขณะนั้น ซึ่งฝ่ายสยามเรียกว่า พระยาตานีศรีสุลต่าน โดยสุลต่านฯ ไม่ยอมให้ผนวกปัตตานีเข้าเป็นมณฑลหนึ่งของสยาม ทางกรุงเทพฯ จึงได้ส่งกองทัพโดยมีสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์

สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

(ช่วง บุนนาค)เป็นแม่ทัพลงมาปราบปรามและจับตัวคนกู อับดุล กอเคร์ มากักขังไว้ที่กรุงเทพฯ ขบวนการต่อต้านรัฐบาลสยามจึงเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ต่อมาคนกู อับดุล กอเคร์ ถูกย้ายไปคุมขังอยู่ที่พิษณุโลก จากนั้นในปี พ.ศ. 2449 ได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระเจ้าแผ่นดินสยามให้กลับปัตตานี ซึ่งขณะนั้นอยู่ในการปกครองของสยาม ภายใต้การดูแลของเจ้าเมืองสงขลา มีข้าหลวงใหญ่ คือ พระยามหิบาลบริรักษ์ (สวัสดิ์ ภูมิรัตน์) ประจำอยู่ที่เมืองปัตตานี หลังจากคนกูอับดุล กอเคร์ กลับถึงเมืองปัตตานีแล้ว ก็เดินทางไปพำนักที่กลันตันจนกระทั่งเสียชีวิตในปี พ.ศ.2476

ในปี พ.ศ.2445 ถือว่าเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญในด้านนโยบายของสยามในเรื่องการปกครองหัวเมืองประเทศราชทางใต้

ฉลองที่ว่าการมณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.2440

สืบเนื่องจากการที่อังกฤษเกิดการเปลี่ยนแปลง การดำเนินนโยบายต่อบรรดาเจ้าเมืองทางตอนเหนือสยามหัวเมืองในเจดนาของอังกฤษต่อหัวเมืองมลายู ตัวอย่างเช่นสยามเกรงว่าอังกฤษมีเป้าหมายในการยึดครองเกดดาห์และหัวเมืองอื่น ๆ ต่อไปอีก สุลต่านรัฐต่าง ๆ กำลังถูกห้อมล้อมด้วยนักล่าสัมปทานที่อังกฤษมีผลประโยชน์อยู่รัฐบาลของดินแดนสหราชอาณาจักรจะชักจูงให้สุลต่านดำเนินการบางอย่าง อันอาจเป็นผลเสียต่อสยาม

ในปี พ.ศ.2449 รัฐบาลสยามได้แก้ไขปรับปรุงการบริหารราชการหัวเมืองปักษ์ใต้อีกครั้งหนึ่ง โดยจัดระเบียบการปกครองใหม่รวมหัวเมืองต่าง ๆ เข้าด้วยกัน จาก 7 หัวเมือง เหลือเพียง 4 เมือง

1. เมืองปัตตานี ประกอบด้วย หนองจิก ยะหริ่ง และปัตตานี
2. เมืองยะลา ประกอบด้วย รามันห์ และยะลา
3. เมืองสาบบุรี ยังกงเคิม

4. เมืองระแงะ ยังกงเคิมแต่เปลี่ยนชื่อเป็นบางนราและต่อมาเปลี่ยนเป็นเมืองนราธิวาสเมื่อ พ.ศ. 2458 ในปี พ.ศ. 2459 ได้เปลี่ยนคำว่า เมือง เป็น จังหวัด มณฑลปัตตานีหลังจากนั้นจึงประกอบด้วย จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดสาบบุรี และจังหวัดนราธิวาส ในปี พ.ศ. 2474 ได้ยุบจังหวัดสาบบุรีลงเป็นอำเภอขึ้นตรงต่อจังหวัดปัตตานี ต่อมาได้ยกเลิกมณฑลปัตตานีเหลือเป็นจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2476 เป็นต้นมา

ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับอังกฤษในเวลานั้นมีผลต่อปัตตานีเป็นอันมาก กล่าวคือ ในปี พ.ศ.2452 มีการตกลงระหว่างรัฐบาลสยามกับอังกฤษซึ่งเข้าครอบครองดินแดนอาณานิคมบริเวณรัฐต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้น ภายใต้สนธิสัญญา Anglo-Siamese Treaty 1909 ภายใต้ข้อตกลงนี้ทำให้รัฐบาลสยามยอมยกเลิกอธิปไตยเหนือดินแดนไทรบุรี กลันตัน ตรังกานุ และเปอร์ลิส สนธิสัญญานี้ยังได้ให้สยามกู้ยืมเงินจำนวน ๔ ล้านดอลาร์ เพื่อนำไปพัฒนาการรถไฟในประเทศสยาม นอกจากนั้นในการพัฒนาประเทศสยามด้านต่าง ๆ ยังได้อาศัยรูปแบบวิธีการของยุโรปทั้งทางด้านกฎหมาย ระเบียบปฏิบัติและการบริหารจัดการ ชาวอังกฤษสนใจกิจการด้านการเดินเรือ การเหมืองแร่ การป่าไม้ การค้าระหว่างประเทศ การขนส่ง และการธนาคาร ส่วนชาวจีนมีบทบาทด้านการค้าปลีกและการค้าส่ง กิจการค้าและอุตสาหกรรมในประเทศสยามหลังจากนั้นจึงตกอยู่ในมือของชาวยุโรปและชาวจีนถึงร้อยละ 95 (Harrison, 1967 : 211)

ผลจากการยกดินแดนทั้ง 4 คือ ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานุ และเปอร์ลิส ซึ่งอยู่ในการปกครองของสยามให้แก่อังกฤษในปี พ.ศ. 2452 นั้น ทำให้การแทรกแซงการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองปัตตานีอ่อนคลาญลง จนกระทั่งเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือสงครามมหาเอเชียบูรพา อังกฤษซึ่งเป็นคู่สงครามของสยามได้ให้การสนับสนุน **คนกูมะหมัด มูไฮยิดิน** (Tengku Mahmud Muhyidin) บุตรชายของ **คนกูอับล กอเคร์** อดีตเจ้าเมืองปัตตานีที่ถูกปลดออกจากราชการเนื่องจากการต่อต้านสยาม เมื่อปี พ.ศ.2445 ในการเคลื่อนไหวให้ปัตตานีเป็นอิสระจากสยาม การเคลื่อนไหวดังกล่าวได้รับการสนองตอบจากชาวมุสลิมที่เป็นผู้นำทางการเมือง เช่น **คนกู ยาลานาแซ** บุตรของอดีตเจ้าเมืองสาบบุรี รวมถึงปัญญาชนมุสลิมและชาวมลายูปัตตานี เช่น **ฮัจญี สุหลง อับดุลกอเคร์** และผู้นำคนอื่น ๆ โดยเฉพาะคนกู มะหมัด มูไฮยิดิน เป็นผู้มียุทธศาสตร์สูงยิ่งในขบวนการปลดปล่อยปัตตานีในยุคนั้น

ระหว่าง พ.ศ. 2453-2465 การต่อต้านการปกครองของรัฐบาลเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีการลุกฮือและเกิดการจลาจลหลายครั้งโดยนำประเด็นทางศาสนาที่แตกต่างไปจากรัฐผู้ปกครอง รวมถึงการที่รัฐบาลไทยเริ่มใช้กฎหมายและระเบียบที่ขัดต่อหลักศาสนาหรือขัดต่อประเพณีปฏิบัติของชาวมุสลิม ในปี พ.ศ.2466 สมัยรัชกาลที่ 6 รัฐบาลจึงทบทวนผ่อนปรนระเบียบปฏิบัติที่ขัดต่อศาสนาอิสลาม และให้ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามมีบทบาทในการปกครองดูแลตนเองได้มากขึ้นจนกระทั่งปี พ.ศ.2475 เมื่อประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรขึ้นเป็นครั้งแรก นับเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกหมู่เหล่า ได้มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ แม้ว่าการเลือกตั้งครั้งแรกในปี พ.ศ.2476 ที่จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส จะไม่มีผู้ที่เป็นมุสลิมได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่ในการเลือกตั้งครั้งต่อ ๆ มาก็มีมุสลิมได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มมากขึ้น ได้ทำหน้าที่ทางนิติบัญญัติ และทางการบริหารมาอย่างต่อเนื่อง ในบางยุคสมัยเช่น ในปี พ.ศ. 2539 สมาชิกสภาผู้แทนซึ่งเป็นมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้รับการเสนอชื่อและได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งถือว่าเป็นผู้นำสูงสุดฝ่ายนิติบัญญัติของประเทศ

หากพิจารณาถึงผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในปี พ.ศ.2480 และ 2481 ที่ปัตตานี ยะลาและนราธิวาส มี**สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมุสลิมได้รับเลือกตั้งทั้งหมด** แต่ปรากฏว่าความขัดแย้งต่าง ๆ ในบางประเด็นยังคงมีอยู่ เช่น การจัดการศึกษาภาคบังคับ การใช้ภาษาและระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ระหว่างปี พ.ศ. 2482-2485 ความไม่พอใจของชาวมลายูมุสลิมขยายตัวออกไปมากขึ้น เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีของไทยในขณะนั้นประกาศใช้นโยบาย **รัฐนิยม** รวม 12 ฉบับ ปรากฏว่านโยบายหลายข้อขัดต่อประเพณีของชาวมลายูมุสลิม ในปี พ.ศ.2490 ชาวมลายูมุสลิมภายใต้การนำของฮัจญี สุหลง อับดุลกอเดร์ เรียกร้องให้รัฐบาลทบทวนการปกครอง สี่จังหวัดภาคใต้เป็นกรณีพิเศษ การเคลื่อนไหวเรียกร้องนี้ได้รับการสนับสนุนจากคนกุ่มะหมัด มุฮยิดดิน ซึ่งขณะนั้นได้อาศัยอยู่ในรัฐกลันตันของสหพันธรัฐมลายู ซึ่งเป็นรัฐที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกันมาอย่างใกล้ชิดกับปัตตานี แต่ในที่สุดเมื่อปี พ.ศ.2491 ฮัจญี สุหลง ถูกรัฐบาลไทยจับกุม ความตึงเครียดระหว่างชาวมลายูมุสลิมกับรัฐบาลไทยจึงปะทุขึ้นที่บ้านคูซงยอ อำเภอรามัน (ในขณะนั้น) จังหวัดนราธิวาส มีราษฎรรวมตัวกันทำให้ทางราชการเข้าปราบปรามและปะทะกันด้วยอาวุธ มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บจำนวนมาก รัฐบาลไทยเรียกเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า **กบฏคูซงยอ** ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้ชาวมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้นับพันคนอพยพลี้ภัย และบางส่วนก็ไปอาศัยอย่างถาวรในรัฐต่าง ๆ ตอนบนของสหพันธรัฐมลายู ในปี พ.ศ. 2497 ฮัจญี สุหลง ได้หายตัวไปอย่างไร้ร่องรอย

ฮัจญี สุหลง อับดุลกอเดร์

หลังการถูกควบคุมตัวไปยังจังหวัดสงขลา ผลกระทบที่สืบเนื่องต่อมาคือความรู้สึกต่อต้านและความหวาดระแวงต่อกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลกับชาวมลายูมุสลิม บางครั้งก็มีการปฏิบัติการที่รุนแรงจากทั้งสองฝ่าย

การต่อต้านรัฐได้ปรากฏเป็นขบวนการเคลื่อนไหวชัดเจนขึ้น เมื่อผู้อพยพจากเหตุการณ์ที่ปัตตานีระหว่าง ปี พ.ศ. 2490-2491 ได้รวบรวมสมาชิกจำนวนหนึ่งจัดตั้ง ขบวนการประชาคมมลายูปัตตานี หรือ GAMPAR (Gabogan Melayu Patani Raya) มีศูนย์กลางอยู่ที่โกตาบารู และมีเครือข่ายในกลันตัน เคาห์ สิงคโปร์และปีนัง ส่วนที่ปัตตานีมีการเคลื่อนไหวของประชาชนชาวปัตตานี หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2502 ได้มีการรวมผู้นำและสมาชิกจากปัตตานี และ GAMPAR จัดตั้งเป็นขบวนการใหม่ คือ ขบวนการแนวหน้าแห่งชาติเพื่อปลดปล่อยปัตตานี หรือ BNPP (Barisan National

Pembebasan Patani) ปี พ.ศ.2503 มีการจัดตั้งขบวนการปฏิวัติแห่งชาติเกิดขึ้น คือ BRN (Barisan Revolusion Nasional) มีการเคลื่อนไหวมาอย่างต่อเนื่องในเขตรอยต่อ เขตแดนไทย- มาเลเซีย แถบจังหวัดยะลาและสงขลา ปีพ.ศ. 2506 มีการจัดตั้งขบวนการปฏิวัติสาธารณรัฐปัตตานี หรือ PARNAS (Parti Revolusi Nasional) หรืออีกชื่อหนึ่งคือ ขบวนการ LFR (Liberation Front of Republic Patani) ปี พ.ศ. 2511 มีการจัดตั้งขบวนการปลดแอกสาธารณรัฐปัตตานี หรือ PULO (Patani United Liberation Organization) องค์การนี้มีบทบาทสูง และมีการใช้ความรุนแรงในการเคลื่อนไหว มีการโฆษณาผลงานการปฏิบัติการอย่างสม่ำเสมอจนได้รับความเชื่อถือจากองค์กรต่างประเทศที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวดังกล่าว (Pitsuwan, 1989 : 175-187; Mohd. Zamberi A. Malek, 1993 :318-330; Ahmad Fathy al-Fatani, 1994 : 127-131)

ในระยะที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (PKT:Parti Komunis Thailand) และพรรคคอมมิวนิสต์แห่งมาลายา (PKT: Parti Komunis Malaya) มีบทบาทเคลื่อนไหวอยู่ตามแนวชายแดนไทย-มาเลเซีย มีหลักฐานชัดเจนว่า พรรคคอมมิวนิสต์ทั้งสองให้การสนับสนุนขบวนการแบ่งแยกดินแดน และยุยงให้ประชาชนต่อต้านอำนาจรัฐ (Thomas, 1975 : 205) ในช่วงปีพ.ศ. 2516 ขบวนการนักศึกษาที่มีบทบาทโดยตรงต่อกิจกรรมการเคลื่อนไหวทางการเมืองในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีแนวร่วมสหพันธ์นักศึกษามุสลิมเป็นแกนนำสำคัญ หนังสือพิมพ์เสียงนิสิต (SUARA SISWA) เป็นแหล่งข่าวสารเพื่อการเผยแพร่อุดมการณ์ของแนวร่วมนักศึกษามุสลิมในยุคนั้น โดยมีหัวหน้ากองบรรณาธิการในขณะนั้นดำเนินการอยู่ในกรุงเทพมหานคร ส่วนที่โกตาบารู รัฐกลันตัน ได้มีการรวมตัวกันจัดตั้งขบวนการ GIP (Gerakan Islam Patani) หรือ **พรรคอิสลามก้าวหน้าแห่งปัตตานี** (Ahmad Fathy al-Fatani, 1994 : 131) ขบวนการเคลื่อนไหวในมาเลเซียดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากพรรคการเมืองบางพรรคในมาเลเซีย (มุฮัมหมัด หลุย อาลี, ม.ป.ป. : 160-164)

ในปี พ.ศ.2523 ได้มีการจัดตั้งขบวนการเบอร์ซาตู (Bersatu) หรือขบวนการแนวร่วมเพื่อเอกราชปัตตานี (United Fronts for Patani Independenci หรือในภาษามลายูคือ Berisian Bersatu Kemerdekaan Patani) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมองค์กรต่าง ๆ ที่มีอุดมการณ์และเป้าหมายเดียวกันเข้าด้วยกัน ประกอบด้วย BNPP, BRN, PULO และ GIP เบอร์ซาตูมีหลักการเคลื่อนไหวที่สำคัญ คือ การร่วมกันต่อต้านรัฐบาลไทยเรียกร้องให้ประเทศมุสลิมและขบวนการประชาชาติอิสลามทั่วโลกให้สนับสนุนการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยปัตตานีจากรัฐบาลไทย โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ การก่อตั้งรัฐมลายูอิสลามปัตตานี แนวทางการดำเนินงานของเบอร์ซาตูปรากฏในเอกสารธรรมนูญเบอร์ซาตูที่ประกาศใช้ เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2534 โครงสร้างการทำงานของเบอร์ซาตูประกอบด้วย สภานโยบายหรือสภาชูรอ (Majlis Syura) ฝ่ายบริหาร (Majlis Eksekutif) และคณะทำงาน (Biro Biro) เป้าหมายสูงสุดของเบอร์ซาตู คือ การจัดตั้งประเทศสาธารณรัฐอิสลามมลายูปัตตานี โดยมีอาณาเขตปกครองทิศใต้จากอำเภอสุไหงโกลลก จังหวัดนราธิวาสจรดทิศเหนือที่ทอดคอคกระการเคลื่อนไหวของเบอร์ซาตูส่วนใหญ่เป็นการเคลื่อนไหวทางการเมือง มีการทำเอกสารเผยแพร่ ส่วนการเคลื่อนไหวด้านกองกำลังและการใช้อาวุธนั้นไม่ปรากฏชัดเจน ในการปฏิบัติงานด้านการใช้อาวุธ และกองกำลังส่วนใหญ่แล้วเป็นภารกิจของ BRN และ PULO

กล่าวกันว่า การดำเนินงานของเบอร์ซาตูประสบความสำเร็จค่อนข้างสูง มีการรวบรวมองค์กรที่ยังอยู่นอกการประสานงานของเบอร์ซาตูให้เข้ามาเป็นพันธมิตรในการต่อสู้ รวมทั้งการแสวงหาการสนับสนุนจากต่างประเทศโดยนำเอาหลักการต่อสู้เพื่อความชอบธรรมตามหลักการอิสลามเพื่อต่อต้านผู้รุกราน (Jihad Menentang Penjajahan) มาเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการดำเนินงาน ในปี พ.ศ.2538 ได้มีการจัดตั้งคณะทำงานเพื่อเอกราชปัตตานี (KBKP :Komiti Bertindak Kemerdekaan Patani) และคณะกรรมการเจรจากับรัฐบาลไทยและเพื่อวางแผนกำหนดทิศทางในการต่อสู้เพื่อเอกราชปัตตานี เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ.2540 ได้มีการประชุมร่วมระหว่างเบอร์ซาตู กับคณะทำงานฯ และคณะกรรมการฯ ดังกล่าว ผลการประชุมได้มีการประกาศจัดตั้งสมัชชาประชาชาติปัตตานี และได้ถือเอาวันที่ 15 มิถุนายนของทุกปี เป็น **วันชาติมลายูปัตตานี**

ในช่วงเวลาเดียวกันนั้น ราวปี พ.ศ.2538 ได้มีการจัดตั้งกลุ่มแนวร่วมมูจาฮิดีนปัตตานี (BBMP : Barisan Bersatu Muhahidan Patani) โดยกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์หรือเคยเข้าร่วมกับ **มูจาฮิดีน** (นักรบมุสลิม) ในอัฟกานิสถาน รวมทั้งกลุ่ม นักรบมูจาฮิดีนในประเทศเพื่อนบ้านย่านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีการติดต่อสัมพันธ์กันเป็นที่รับทราบกันว่า แนวร่วมมูจาฮิดีนปัตตานีมีบทบาทในการก่อความรุนแรงในภาคใต้หลายครั้ง โดยเฉพาะการก่อวินาศกรรมในเมือง ปัจจุบันสมาชิกมูจาฮิดีนปัตตานีส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชุมชน ออกปฏิบัติการเป็นกลุ่มย่อยครั้งละ 2-3 คน สร้างความปั่นป่วนให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐได้มากในระยะหลัง โดยที่รัฐไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากชุมชนเนื่องจากชุมชนมุสลิมมีความขัดแย้งกับรัฐเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว อันเนื่องจากความแตกต่างในวิถีการปกครอง การศรัทธาความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ถูกนำไปใช้ขยายผลว่า **รัฐบาลไทยเป็นฝ่ายรุกรานและเข้าปกครองรัฐปัตตานี กระแสทางคตินปัตตานีจึงคั่งก้องไปทั่วรัฐบาลไทยซึ่งเป็นผู้ปกครองถือเป็นศัตรูที่ต้องกำจัดออกไป** คนที่สนับสนุนรัฐหรือทำงานให้รัฐไม่ว่าพุทธหรือมุสลิมจึงถูกฆ่าเป็นรายวัน หากพิจารณาจากกรณีญญ แนวร่วมมูจาฮิดีนปัตตานีแล้วพบว่า เป้าหมายการต่อสู้คือการต่อสู้เพื่ออิสลาม และการสถาปนา รัฐอิสลาม ที่ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดปัตตานียะลา นราธิวาส สงขลา และสตูล

การเคลื่อนไหวก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีอย่างต่อเนื่อง มีการผลักดันเปลี่ยนผู้นำเป็นระยะ ๆ ตามสถานการณ์ภายในและภายนอกประเทศ รวมทั้งสถานการณ์ที่มีอยู่ในมาเลเซียและอินโดนีเซีย ตลอดจนบทบาท ของอุดมการณ์ที่มาจากประเทศในตะวันออกกลาง รวมทั้งการฟื้นฟูความสำนึกในอิสลาม (อิมรอน มะลูลีม, 2538 :168-174) รัฐบาลไทยเคยใช้นโยบายการปฏิบัติการทางทหารเข้าไปปราบปรามอย่างรุนแรง ขณะเดียวกันก็ใช้นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ควบคู่กันไปกับการอุปถัมภ์ศาสนาอิสลาม รวมทั้งการปรับปรุงความสัมพันธ์และทัศนคติระหว่างข้าราชการกับชาวมุสลิมให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น ในปี พ.ศ. 2520 รัฐบาลได้จัดตั้งศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนใต้ (ศอ.บต.) ขึ้น เพื่อดูแลประสานการปฏิบัติงานของส่วนราชการต่าง ๆ ให้เป็นเอกภาพและมีประสิทธิภาพ โดยคาดหวังว่าสถานการณ์ก่อการร้ายในแถบจังหวัดชายแดนภาคใต้จะลดลงเข้าสู่ภาวะสงบสุขในที่สุด พร้อมกับสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนและสภาพเศรษฐกิจสังคมได้รับการพัฒนามากขึ้นเป็นลำดับในปี พ.ศ.2545 รัฐบาลได้ยุบเลิกหน่วยงานศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่เหตุการณ์ความไม่สงบได้กลับมาปะทุรุนแรงอีกครั้งตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.2545 เป็นต้นมา มีการลอบเผาโรงเรียน ปล้นปืนของทางราชการลอบวางระเบิด ลอบทำร้ายเจ้าหน้าที่และประชาชน ฯลฯ ในปี พ.ศ.2547 รัฐบาลได้จัดตั้งกองอำนวยการเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้ามาดำเนินการแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าว ทั้งทางด้านยุทธศาสตร์และด้านการพัฒนาสังคมจิตวิทยา นอกจากนั้นในปี พ.ศ. 2548 รัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ เพื่อเยียวยาและยุติความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งได้ออกให้เหตุผลทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรุนแรงโดยเฉพาะระหว่าง พ.ศ. 2547-2554 มีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นมากกว่า 6,000 ครั้ง มีผู้เสียชีวิตกว่า 4,000 คน ททรัพย์สินของทางราชการและเอกชนเสียหายมากมาย นอกจากนั้นยังกระทบไปถึงการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว แม้ว่าปลายปี 2549 รัฐบาลได้ปรับการบริหารอีกครั้ง โดยฟื้นฟูหน่วยงานเดิม คือ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ขึ้นมาใหม่ เพื่อดูแลบริหารงานให้เกิดความสงบสุข โดยเน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน แต่เหตุการณ์ความไม่สงบยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องลำดับ เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ มุ่งเน้นให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยกับปัตตานี

ในฐานะเมืองหลักของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าวดำเนินอย่างค่อยเป็นค่อยไปภายใต้บริบททางภูมิรัฐศาสตร์ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของรัฐหรือเมืองต่าง ๆ ในอดีต มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ในโลกนี้แทบไม่มีเมืองใดหรือรัฐใดที่ไม่เคยผ่านการเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์ กรณีสามจังหวัดชายแดนใต้ก็เช่นเดียวกัน ความเข้าใจเช่นนี้ควรเกิดขึ้นกับคนไทยทุกคน เพื่อนำสังคมนำไปสู่ความสงบสุขภายใต้การดูแลของรัฐไทยอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่ให้เกิดความรู้สึกว่าฝ่ายหนึ่งเป็นเจ้าของประเทศ ขณะที่อีกฝ่ายเป็นผู้อยู่อาศัย หรือฝ่ายหนึ่งเป็นเจ้าของดินแดน อีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้รุกราน ซึ่งในความเป็นจริงแล้วขณะนี้ทุกคนเป็นเจ้าของประเทศร่วมกัน มีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันจึงควรร่วมมือกันทุกวิถีทางให้เกิดความสงบสุข และช่วยกันพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป

วัฒนธรรมมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

อาจารย์โชคชัย วงษ์คานี¹

บทนำ

ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ก่อให้เกิดการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาคือความไม่สงบที่เกิดขึ้น ปฏิเสธไม่ได้ว่าสภาพปัญหาดังกล่าวมีที่มาจากหลายสาเหตุ ทั้งการกระทำจากผู้ต่อต้านและข้อผิดพลาดจากนโยบายรัฐ จากทางการที่ส่งเจ้าหน้าที่จากต่างถิ่น ต่างวัฒนธรรม เข้ามาแก้ไขปัญหในพื้นที่ การไม่เข้าใจระบบคุณค่า วิธีคิดและแนวการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นดังกล่าว เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาที่ทำให้เกิดการใช้ความรุนแรงตอบโต้เจ้าหน้าที่ และเป็นข้ออ้างที่สร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้ก่อการในการชักชวนคึงแควร่วมและการรับการสนับสนุนทั้งในและนอกพื้นที่ อีกทั้งยังเป็นเหตุผลที่ใช้ในการต่อสู้ด้วยการเลือกใช้ความรุนแรง เพราะอ้างได้ว่าเจ้าหน้าที่รัฐไม่เข้าใจ ไม่เคารพและให้เกียรติ ซึ่งอาจเป็นข้อผิดพลาดที่เกิดจากการไม่รู้และการไม่เข้าใจศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นดังกล่าว

ประเด็นทางศาสนาและวัฒนธรรม มักถูกใช้เป็นทั้งข้ออ้าง เงื่อนไขและเหตุผลสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งที่บานปลาย ทำให้รัฐและเจ้าหน้าที่ต้องให้การระมัดระวัง สร้างความเข้าใจและตระหนักปัญหาที่เกิด กระบวนการสร้างการเรียนรู้และการรับรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นของคนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ยังมีข้อจำกัดในด้านพื้นที่สื่อในหมู่ประชาชนชาวไทยที่อยู่ต่างภาค และเจ้าหน้าที่รัฐที่มาจากต่างถิ่น ที่ได้รับมอบภารกิจให้เข้าไปแก้ไขปัญหาคือความไม่สงบในพื้นที่ มักประสบปัญหามากมาย อาทิ ภาษาในการสื่อสาร การทำงานร่วมกับชาวบ้าน การไม่ได้รับความไว้วางใจและการให้ความร่วมมือกับภาครัฐของชาวบ้านในโครงการการพัฒนาต่าง ๆ การทำงานร่วมกับเด็กและผู้หิงมุสลิมทั้งในและนอกท้องถิ่น การสมัครงานของเยาวชน การขออนุญาตตรวจค้นร่างกายของเจ้าหน้าที่ การใช้สุนัขตรวจค้นสถานที่ต่าง ๆ ทั้งหมดล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางวัฒนธรรมและความจำเป็นที่จะต้องรู้พื้นฐานวัฒนธรรมท้องถิ่นดังกล่าวเป็นสำคัญ

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่ที่ละเอียดอ่อน ผู้คนมีความแตกต่างกันในทุกด้านทั้งชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม ทั้งภายในพื้นที่และต่างจากภูมิภาคอื่นของประเทศ การเรียนรู้วิถีชีวิตในด้านความแตกต่างเป็นสิ่งสำคัญ คือการเรียนรู้ความหลากหลายเพื่อการเข้าใจถึง **สิ่งที่เขาเป็น สิ่งที่เขาชอบได้ สิ่งที่เขาชอบไม่ได้** ของคนในพื้นที่ จะทำให้เกิดความตระหนัก เข้าใจ ระมัดระวังและให้เกียรติ ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับความแตกต่างและอยู่ร่วมกันได้อย่างมีสันติสุข

บทความที่นำเสนอในงานชิ้นนี้ เป็นการนำเสนอถึงสิ่งที่จำเป็นสำหรับผู้เริ่มต้นศึกษาความรู้ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมเฉพาะของพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งสำหรับเพื่อนต่างถิ่น เพื่อนต่างศาสนิกร่วมสังคมไทย เพื่อเป็นการปูพื้นฐานในการทำความเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ร่วมกันในสังคม มุ่งขยายมุมมองต่อผู้อ่านในประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะ และเนื้อหาของสารที่ถูกละเลยที่สาธารณะที่สามารถสร้างความไม่ปกติสุขในการอยู่ร่วมกัน อีกทั้งเป็นการให้ข้อมูลจากคนในพื้นที่ที่กำลังเป็นปัญหาต่อผู้คนนอกพื้นที่ที่เบียดเบียนและต้องการเรียนรู้ความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้และความต่างในวิถีคิดของโลกมุสลิม

พื้นฐานวัฒนธรรมลายมุสลิมอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ความเป็นมาของวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีพื้นฐานมาจากพัฒนาการความเชื่อที่มีการวิวัฒนาการของคนในพื้นที่ที่เคยรับเอาวัฒนธรรมของศาสนาฮินดู ศาสนาพุทธ และเข้าสู่ยุคของการเข้ารับศาสนาอิสลามของคนในพื้นที่ วัฒนธรรมบางเรื่องมีเนื้อหาและวิธีการที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน บางประเพณีต่างกันโดยสิ้นเชิง บางประเพณีมีลักษณะของการผสมผสานและปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย แต่ประเพณีของวัฒนธรรมของชาวมุสลิมส่วนใหญ่ในปัจจุบันยังยึดโยงอยู่กับทั้งความเชื่อเก่า ๆ ที่สืบทอดกันมา บางส่วนบางชุมชนยึดเอาหลักการศาสนาอิสลามอย่างแน่นหนา วัฒนธรรมถิ่นนี้จึงเป็นวัฒนธรรมแข็ง มีพลวัตตามยุคสมัย ความกาลเวลาความค่านิยมของกลุ่มชนแต่มีแกนหลักที่เปลี่ยนแปลงได้ยาก

ความหมายและความสำคัญของสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรม”

คำว่า วัฒนธรรม มาจากคำว่า culture ในภาษาอังกฤษ วัฒนธรรม ไม่ใช่คำไทยดั้งเดิม แต่เป็นคำบัญญัติขึ้นใหม่สมัยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือหลังจากนั้น โดยแปลจาก culture ของศัพท์ตะวันตกที่หมายถึง การเพาะปลูก การเกษตรกรรม ถือเอาเหตูเมื่อมนุษย์ยุคก่อนเริ่มแสวงหาอาหารตามธรรมชาติ แล้วตั้งหลักแหล่งบ้านเรือนเป็นชุมชนถาวรขนาดเล็ก และเริ่มเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ คำว่า culture หรือวัฒนธรรม นักปราชญ์แต่ก่อนเอากำบาลีว่า วุฒฺมณ รวมเข้ากับคำสันสกฤตว่า ธฺรม เป็น วัฒนธรรม ในพจนานุกรมมติชน กล่าวไว้ว่า หมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตและขนบประเพณีของสังคม แต่โดยทั่วไปคนมักเข้าใจแคบ ๆ ว่า หมายถึง ความมีระเบียบ ความสวยงาม ความเจริญ ที่ถูกกำหนดโดยชนชั้นสูงเท่านั้น²

การที่มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มชุมชน สังคม ขึ้นมา ย่อมต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของกลุ่มทั้งที่เป็นชาวบ้าน ชาวเมืองและกลุ่มชนทุกสาขาอาชีพ การที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จำเป็นที่จะต้องมีระเบียบแบบแผนที่ใช้ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มให้อยู่ในขอบเขตที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข สิ่งที่เป็นเครื่องมือในการสร้างแบบแผนเพื่อการส่งเสริมและควบคุมพฤติกรรมของกลุ่มต่าง ๆ นั้นเรียกว่า วัฒนธรรม ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือน อารมณ์ ห่อหุ้มร่างกาย ตกแต่ง ประดับประดาคนและกลุ่มชนให้น่าดูชม เป็นเอกลักษณ์ที่สร้างความเป็นที่รู้จัก เป็นวิถีชีวิตที่ศักดิ์สิทธิ์และถูกเลือก โดยถูกสร้างสรรค์ ผลิตและประดิษฐ์ด้วยความรู้ ความเชื่อ ความศรัทธา อีกทั้งวัฒนธรรมยังเป็นเกราะป้องกันการรุกรานทางความคิด ความรู้ ความเชื่อ ความศรัทธาจากภายนอก และเป็นการแสดงถึงการยืนยันและยืนยันหยัดในความเป็น ตัวตน ของกลุ่มชน (self of group) ที่ผูกร้อยกลุ่มคนเข้าด้วยกันกับการดำรงอยู่ของความหลากหลาย ทั้งทางด้านความรู้ วิถีคิด ความเชื่อถือและศรัทธา วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่ต้องควบคู่กับคนและกลุ่มชนอย่างแยกออกจากกันไม่ได้

การทำความเข้าใจวัฒนธรรมของชาวมุสลิมอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องทำความเข้าใจหลักการและที่มาของวัฒนธรรมอิสลาม เพื่อใช้เป็นสคริปต์หลักในการอธิบายและการทำความเข้าใจวัฒนธรรมเฉพาะในพื้นที่แห่งนี้ เพื่อสร้างความเข้าใจต่อผู้อ่านในฐานะเพื่อนร่วมชาติที่เราต้องอยู่ร่วมกัน แต่บ่อยครั้งที่เรามักทำเป็นไม่รู้จักรักและมองไม่เห็นความสำคัญของประเด็นดังกล่าว

หลักการและที่มาของวัฒนธรรมอิสลาม

หลักการและที่มาของวัฒนธรรมอิสลามที่นำสู่การกำหนดกรอบวัฒนธรรมหรือแนวทางปฏิบัติของกลุ่มชนที่เรียกตนเองว่า มุสลิม ผู้ศรัทธาในศาสนาอิสลามนั้น มีที่มาจากหลักฐานที่ถูกระบุในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน ดังนี้

² อ้างจาก คอลัมน์ สยามภาษา นสพ. มติชนรายวัน

"โอ้มนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้ามีเพศชายและเพศหญิง และเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นหมู่เหล่า เเผาะและตระกูล เพื่อที่พวกเจ้าจะได้รู้จักกัน แท้จริงผู้ที่มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ อัลลอฮ์นั้น คือ ผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน"³

"..และเรา (อัลลอฮ์) ได้ให้ความสวยงามแก่ทุกประชาชาติ ซึ่งการงานของพวกเขา..."⁴

บทบัญญัติข้างต้นถือเป็น หัวใจ ของวัฒนธรรมอิสลาม ซึ่งถือว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งสากลที่ทุกประชาชาติพึงมีเป็นสมบัติส่วนตนและสมบัติร่วมของกลุ่มชน วัฒนธรรมในทัศนะอิสลาม จึงมีความหมายครอบคลุมถึงสิ่งที่พระเจ้าทรงสร้างให้มีความเหมือนที่ดำรงอยู่ท่ามกลางความแตกต่างหลากหลาย เพื่อที่มนุษยชาติจะได้ใคร่ครวญ ย้ำคิดในความสามารถของพระองค์ และย้ำเตือนว่ามนุษย์เราเป็นเพียงสิ่งที่ถูกสร้าง ถูกผลิตมาเพื่อให้เราได้เรียนรู้ ทำความรู้จัก ทำความเข้าใจถึงความแตกต่างหลากหลายที่สวยงาม เพื่อให้มวลมนุษย์ได้พึงพิเคราะห์ถึงที่มาและการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสากลโลก

ที่สำคัญทั้งสองบทบัญญัติข้างต้น พระผู้เป็นเจ้าไม่ได้กล่าวถึงเพียงเพื่อ **มวลมุสลิม** เท่านั้น แต่กล่าวถึง **มนุษยชาติทั้งมวล** เพื่อเชิญชวนสู่การยอมรับความหลากหลายในการอยู่ร่วมกัน บทบัญญัติข้างต้นประทานลงมาเพื่อ **เรา** ทั้งหมด เพื่อจะได้เรียนรู้ ทำความรู้จัก เข้าใจ ตระหนักและยอมรับในความแตกต่างหลากหลายของเพื่อนมนุษย์ ทั้งที่มีที่มาจากความต่างทางด้านสีผิว ฐานะ เพศ หมู่เหล่า เเผาะ ตระกูล รวมทั้งความต่างทั้งเรื่องของชาติ ศาสนาและชาติพันธุ์ เพื่อมนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขและเกิดการยอมรับในความไม่เหมือนกันของ **เปลือก** ที่ถูกสร้างและกำหนดโดยพระองค์ อีกทั้งยังกำหนดความเหมือนกันเท่าเทียมกันใน แก่นแกน ของร่างกาย และความเป็นมนุษย์ที่ถูกสร้างโดยมีโครงสร้างที่เป็นกระดูกสีขาวและเลือดสีแดงไม่แตกต่างกัน

มนุษย์ที่นับถือและยึดมั่นในแนวทางของอิสลาม จึงต้องพึงจำถึงสิ่งที่ถูกสร้าง ที่มาจากความเมตตาของพระองค์ และจำเป็นที่จะต้อง **รู้จักและเรียนรู้ความหลากหลาย** ของเพื่อนมนุษย์และกลุ่มชน ซึ่งเป็นประเด็นหลักของคนในทุกวัฒนธรรมที่ต้องเรียนรู้และยอมรับความแตกต่างระหว่างกัน ส่วนเรื่องของรายละเอียดปลีกย่อยในการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม อาจมีลักษณะของความเป็นพลวัตในเชิงพื้นที่และเวลา ที่ทำให้วัฒนธรรมถูกปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรวมทั้งการออกแบบวิธีการในการผูกคนและกลุ่มชนเข้าด้วยกัน ซึ่งผ่านกระบวนการผลิต พิทักษ์ รักษา และสร้างความมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างในแต่ละกลุ่มชน ทั้งนี้วัฒนธรรมที่หลากหลายอาจได้รับอิทธิพลมาจาก ความเชื่อ ความศรัทธา วิถีคิด ภูมิปัญญา ศาสนาสภาพแวดล้อมและลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นนั้น ๆ

การทำความเข้าใจวัฒนธรรมมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ก่อนที่เราจะเข้าใจ วัฒนธรรมมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำเป็นที่เราจะต้องทำความเข้าใจความหมายของ วัฒนธรรมอิสลาม เป็นเบื้องต้นก่อน เพื่อเป็นการปูพื้นฐาน เพราะ วัฒนธรรมมุสลิม ไม่ว่าจะอยู่ส่วนใดของโลก ล้วนแล้วได้รับอิทธิพลและวางอยู่บนรากฐานของ วัฒนธรรมอิสลาม ทั้งสิ้น ประเด็นนี้เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าโดยหลักการแล้วศาสนาอิสลามเป็นศาสนาสากลที่ไม่ว่าจะอยู่ในภูมิภาคที่มีท้องทะเลทรายหรือพื้นที่ที่มีภูมิอากาศที่ครอบคลุมไปด้วยปุ๋ยหิมะ ความเป็นวัฒนธรรมอิสลามที่มีแกนหลักเป็นหนึ่งเดียว สามารถปรับใช้กับชนทุกหมู่เหล่าในทุกภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกได้อย่างไม่เป็นอุปสรรค

³ คัมภีร์อัลกุรอาน (อัลฮุญร็อต 49 : 13)

⁴ คัมภีร์อัลกุรอาน (อัล-อันอาม 6 : 108)

อารง สุทธาศาสน์ อติคณาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กล่าวไว้ว่า **วัฒนธรรมอิสลาม** หมายถึง การดำเนินชีวิต หรือรูปแบบของพฤติกรรม (แนวปฏิบัติ) ของมุสลิมผู้นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งล้วนมีส่วนผูกพันกับข้อปฏิบัติทางศาสนาอิสลามอย่างใกล้ชิด เนื้อหาของวัฒนธรรมอิสลามแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. **วัฒนธรรมอิสลามประเภทที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้** ซึ่งมีการระบุหลักการที่แน่นอนตายตัวไว้ เป็นกฎข้อบังคับ เช่น การนมาสการหรือการละหมาด (สมาแยซัมบะยัง : ภาษามลายู) วันละ 5 เวลา การถือศีลอด (ปอซอ: ภาษามลายู) ในเดือนรอมฎอน การต้องไปจาริกแสวงบุญที่เรียกว่า ฮัจย์ ณ นครเมกกะอย่างน้อย 1 ครั้งในชีวิต หรือการที่มุสลิมต้องรับประทานอาหารที่ ฮาลาล เท่านั้น เป็นต้น

2. **วัฒนธรรมอิสลามประเภทที่เปลี่ยนแปลงได้** ซึ่งมักจะเป็นหลักการที่ระบุไว้กว้าง ๆ หรือไม่ระบุเลย ทั้งจากคัมภีร์อัลกุรอานและวจนะของท่านศาสดา แต่ให้มุสลิมใช้วิจารณญาณว่าสิ่งไหนควร ไม่ควรปฏิบัติ เช่น การเลือกอาชีพ เลือกแบบที่พำนักอาศัย การเลือกระบบการศึกษา เลือกลักษณะการให้ความช่วยเหลือ การเลือกสวมอาภรณ์ สีสัน รูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะกับภูมิประเทศและวิถีชีวิตความเป็นท้องถิ่น แต่ทั้งหมดที่เลือกสรรจะต้องอยู่ในหลักการที่ศาสนาอิสลามให้การยอมรับ เป็นต้น

หากกล่าวถึงเฉพาะวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้โดยเฉพาะการละหมาดนั้น ทศนะของอิสลามมองว่า หากมุสลิมคนใดขาดการละหมาด ความเป็นมุสลิมของเขาก็จะบกพร่องไปทันที อันนี้ทำให้เพื่อนต่างศาสนิกที่นับถือศาสนาต่างจากมุสลิม หน่วยงานที่มีมุสลิมร่วมงานหรือรัฐบาล จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจและอำนวยความสะดวกในเรื่องของเวลา บางช่วง ระหว่างทำงานและการมี **สถานที่** ที่สะอาด เพื่อเขาสามารถปฏิบัติได้ตามความเชื่อและศรัทธา

วัฒนธรรมมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้รับการ สืบสาน เรียนรู้ สืบทอด ส่งต่อ บ่มเพาะและงอกเงยในหมู่เหล่ามุสลิมผู้ศรัทธา ที่มาจากหลักการในศาสนาอิสลามที่ถูกประทานลงมาในรูปแบบของการดำเนินชีวิตผ่านแบบอย่างและจริยวัตรของท่านศาสดา พระเจ้าในศาสนาอิสลามได้กำหนดหลักศรัทธาและหลักการปฏิบัติได้อย่างครอบคลุมในทุกเรื่อง เริ่มตั้งแต่มนุษย์อยู่ในท้องแม่ การใช้ชีวิตในขณะที่มีชีวิตอยู่บนโลก จนกระทั่งถึงเวลาที่มนุษย์ได้รับการพิจารณาผลการใช้ชีวิตหลังความตายในหลุมฝังศพ อิสลามกำหนดรายละเอียดตลอดทั้ง ๒๔ ชั่วโมงของการใช้ชีวิต อิสลามเสนอรูปแบบหรือแนวทางที่ดีเพื่อให้มนุษย์ปฏิบัติตาม แล้วจะก่อเกิดความสันติในการอยู่ร่วมกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ทุกอากัปกิริยาในชีวิตของมุสลิมผู้ศรัทธาที่แท้จริง จึงผูกโยงอยู่กับวิถีชีวิตที่อิสลามกำหนด วัฒนธรรมมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีทั้งความเป็นลักษณะเฉพาะท้องถิ่น คือ มีเฉพาะที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้น และมีวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะร่วมของวัฒนธรรมสากล วัฒนธรรมในพื้นที่แห่งนี้ถูกผลิตและแสดงมาในลักษณะของ ภาษา ศาสนา กติกาการอยู่ร่วมกัน การดำเนินชีวิต อาชีพ การศึกษา อาหาร การละเล่น ศิลปะ ประเพณี วรรณคดี ประดิษฐ์กรรมและการปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ทางสังคม เป็นต้น

วัฒนธรรม “ชาวมลายูมุสลิม” ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีอะไรบ้าง ?

วัฒนธรรมของชาวมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความหลากหลายและมีความเกี่ยวข้องทั้งเรื่องทางโลกและทางธรรม ทั้งหลักปฏิบัติและหลักศรัทธารวมเข้าด้วยกัน คนในพื้นที่สามจังหวัดมีวัฒนธรรมชุมชนที่เป็น **อัตลักษณ์เฉพาะ** (Specific Identity) ที่มักเรียกกันว่า วัฒนธรรมที่แข็ง คือ ปรับเปลี่ยนยากและมีความยึดติดสูง เช่น วัฒนธรรมการเลือกผู้นำ (ทั้งตัวแทนชุมชน ที่เป็นผู้นำทางศาสนาและทางการปกครอง) บางชุมชนใช้วิธีการที่เรียกว่า **ซุรอ** (เลือกตัวแทนมาเป็นคณะกรรมการคัดเลือกผู้นำอีกที) การได้มาซึ่งผู้นำ ที่อาจจะต่างจากระบบลงคะแนนกาบบาทรายชื่อ ที่เหมือนการเลือกตั้งทั่วไปของไทย ซึ่งสำหรับคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว อาจมีวิธีการและเนื้อหาสาระที่ต่างออกไป อีกทั้งมารยาทในการเลือกตั้งของชุมชน เช่น การไม่เสนอตัวเองแต่จะ

⁵อารง สุทธาศาสน์. อิทธิพลของศาสนาและวัฒนธรรมต่อปัญหาสังคมจังหวัดภาคใต้.

เสนอตัวแทนเข้าไปทำงานส่วนรวม ในบางชุมชน วัฒนธรรมการเลือกผู้นำ จะส่งผลต่อการได้รับการยอมรับ การให้เกียรติต่อผู้นำ และให้การภักดี รวมทั้งการมอบสิทธิในการตัดสินใจและรับข้อวินิจฉัยทางศาสนา

วัฒนธรรมชาวมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จะครอบคลุมทั้ง วัฒนธรรมด้านภาษา การสื่อสาร การอาชีพ การค้าการลงทุน การหารายได้ วัฒนธรรมเรื่องวิถีชีวิต ศาสนา การเกิด การตาย วัฒนธรรมที่เกิดจาก วันสำคัญตามเทศกาล เช่น วันศุกร์ เทศกาลรายอปอซอ เทศกาลรายอฮายี วัฒนธรรมเรื่องอาหารและความเป็นอยู่ วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์เรื่องเพศ วัย ชาย หญิง เด็ก ผู้ใหญ่ คนชรา วัฒนธรรมในเรื่องของวิธีการ ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ข้อขัดแย้ง ทั้งเรื่องครอบครัว มรดกและผลประโยชน์ร่วมต่าง ๆ รวมถึงวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่มักถูกทำให้เข้าใจผิดจากเพื่อนต่างศาสนา เช่น การที่มุสลิมสามารถมีภรรยาได้ถึงสี่คน โดยไม่ได้กล่าวถึงความสามารถ ด้านศักยภาพ กฎเกณฑ์และการให้ความยุติธรรมต่อภรรยาทั้งหมดได้อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม ต่อไปนี้คือตัวอย่าง บางส่วนของวัฒนธรรมชาวมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่สามารถศึกษาเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับผู้เริ่ม ทำความรู้จัก หรือเป็นเจ้าของหน้าที่ที่ต้องเข้าไปปฏิบัติงานในพื้นที่ ได้เรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นดังกล่าวเป็นเบื้องต้น

วัฒนธรรมด้านภาษาและการศึกษา วัฒนธรรมด้านภาษาของชาวมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจาก จะสื่อสารกันด้วยภาษาพูดที่เป็นภาษาไทยแล้ว ยังมีการใช้ภาษาพูดที่เป็นภาษามลายูที่เรียกว่า **ภาษามลายู** หรืออีกชื่อหนึ่งเรียกว่า **ภาษายาวี** ทั้งที่เป็นภาษามลายูถิ่นและภาษามลายูกลาง เป็นหลัก ส่วนภาษาเขียน นอกจากเขียนภาษาไทยแล้ว ยังมีภาษาเขียนในท้องถิ่น ทั้งภาษามลายูกลางและมลายูถิ่นปัตตานี ในสองลักษณะคือ ภาษาอักษรยาวี (ภาษามลายูที่เขียนด้วยตัวอักษรภาษาอาหรับ) ภาษาอักษรรูมี (ภาษามลายูที่เขียนด้วยตัวอักษร ภาษาอังกฤษ) ส่วนการเรียกตนเองของชาวมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในระดับชาวบ้านมักนิยมเรียกตนเองว่า **ออฆะนายู** ซึ่งหมายถึง (คนมลายู) มากกว่าจะเรียกตัวเองว่า **ออฆะอิสแล** (คนอิสลาม) และไม่นิยมเรียกตนเอง ในภาษามลายูว่า **ออฆะมุสลิม** (คนมุสลิม) ส่วนผู้ที่เข้ารับนับถือศาสนาอิสลามจะถูกเรียกว่า **มาโฆะนายู** (เข้ารับ มลายู) มากกว่าที่จะเรียกว่า **มาโฆะอิสแล** (เข้ารับอิสลาม) ซึ่งควรจะเรียกชื่ออย่างหลัง จึงจะถูกต้องตามหลักวิชาการ ตัวอย่างข้างต้นความเคยชินของคนในท้องถิ่นที่ใช้ภาษาพูดในระดับชาวบ้าน ซึ่งอาจจะไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ

ระบบการศึกษาในพื้นที่แห่งนี้ นอกจากจะมีระบบการศึกษาภาคสามัญทั่วไป ซึ่งหมายถึง อนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา อีกทั้งในท้องถิ่นดังกล่าวยังมีระบบการศึกษาภาคศาสนาที่เรียกว่า ระบบ ตาคีดา (ระดับอนุบาลเด็กเล็ก) ระบบซ็อกอเลาะฮู (เรียนศาสนาในระดับประถม คือ เรียนหลังเลิกเรียนภาคสามัญ ในวันธรรมดา หรือเรียนเฉพาะวันเสาร์ อาทิตย์แล้วแต่ชุมชน) ระบบปอเนาะ (ระบบการเรียนที่ผู้เรียนอยู่ประจำ ในบริเวณโรงเรียน ซึ่งเรียนได้ตลอดชีวิต) ระบบโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยแบ่งการศึกษาภาคศาสนา ออกเป็น สามระดับ ระดับอิบตีดาอีห์ (ชั้น 1-4) ระดับมูตาวัตซิต (ชั้น 5-7) และระดับชานาวี (ชั้น 8-10) โดย ศึกษาควบคู่ไปกับวิชาสามัญในระดับมัธยมศึกษา (ม.1-6) โดยจัดให้มีการเรียนการสอนทั้ง 2 ภาคอย่างละครึ่งวัน เรียน หกวันต่อสัปดาห์และหยุดวันศุกร์ และสุดท้ายคือระดับกุลลิยะฮู คือ ระดับวิทยาลัยหรือเทียบเท่าคณะหนึ่งของ มหาวิทยาลัย เช่นวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หรือเทียบได้กับคณะหนึ่งของ มหาวิทยาลัย อิสลามยะลา เป็นต้น

วัฒนธรรมมลายูมุสลิมสามจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการเกิด การตาย ด้วยศาสนาและวัฒนธรรมของชาวมลายู มุสลิมจังหวัดภาคใต้ โดยเฉพาะในจังหวัดยะลา ปัตตานีและนราธิวาส รวมถึงบางจังหวัดของภาคใต้คือ สงขลา สตูล มักจะมีวัฒนธรรม ที่สืบเนื่องมาจากการเกิดของบุตรที่คล้ายคลึงกัน โดยวิธีการปฏิบัติกับเด็กแรกเกิด เช่น พิธี โขนผมหาก การตั้งชื่อ (ทั้งภาษาไทยและภาษาอาหรับ บางครอบครัวใช้ภาษาอาหรับอย่างเดียว) การเชือดสัตว์ (อาเกีเกาะฮู) ซึ่งเป็นการพลีสัตว์เพื่อรับขวัญเด็ก รวมถึง เพลงกล่อมเด็กทั้งภาษาอาหรับและภาษามลายูถิ่น

ส่วนวัฒนธรรมมลายูมุสลิมสามจังหวัดที่เกี่ยวกับการตาย มีขั้นตอนในการจัดการงานศพของครอบครัวผู้ตาย และการจัดการกับศพ โดยมีฐานความรู้ทางวัฒนธรรมที่มาจากความเชื่อของคนในท้องถิ่นและการปฏิบัติตามหลักการในศาสนาอิสลาม ทั้งในส่วนของศาสนกิจและพิธีการที่เป็นการแสดงออกทางสังคม อีกทั้งยังมีรายละเอียดที่แตกต่างกันในเรื่องปลีกย่อยของมุสลิมในแต่ละท้องถิ่น เช่น เรื่องการทำบุญแก่คนตาย การเผาศูโอบ์ (สุสานอิสลาม) ในวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้พบว่าพิธีการปฏิบัติหลักแยกออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. รายละเอียดที่เป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้กระทำ (ฟิรฎุที่ฟายะห์) ได้แก่ การอาบน้ำคนตาย อาจจะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่ต่างกันบ้างในแต่ละท้องถิ่น เช่น การใช้เครื่องหอมผสมน้ำที่ใช้อาบเพื่อดับกลิ่นมายัต (ศพ) อาจต่างกันบ้างระหว่างพิมเสน ใบพุทรา การบูร การหอมมายัต การละหมาดญานาซะหฺที่มีสยิดและการฝังมายัตที่กูโบร์

2. ประเพณีปฏิบัติประจำท้องถิ่น ที่อาจมีความคลุมเครือตามหลักการอิสลาม ซึ่งมีทั้งผู้ปฏิบัติและไม่ปฏิบัติ เช่น การอ่านตะละเก็น (การขอพรแก่ผู้ตายและย้ำเตือนผู้ร่วมการฝังศพให้ระลึกถึงความสำคัญของการใช้ชีวิตก่อนที่จะต้องตาย) ที่ปากหลุมฝังคนตาย การแจกเงินให้กับผู้มาร่วมละหมาดญานาซะหฺ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตายเป็นเวลา 3 วัน การทำบุญเมื่อครบรอบวันตาย เมื่อครบ 7 วัน หรือ 40 วัน เป็นต้น

วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย เป็นวัฒนธรรมสำคัญที่ได้รับการวางกรอบโดยศาสนาอิสลามที่กำหนดรูปแบบของการแต่งกายที่ถูกต้องเหมาะสมสำหรับมุสลิมทั้งชายและหญิง ซึ่งมีทั้งข้อพึงปฏิบัติและข้อพึงละเว้น ทำให้สามารถชี้ได้ชัดว่าการแต่งกายของมุสลิมไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่ใดก็ต้องมีการแต่งกายในรูปแบบที่เป็นไปตามหลักศาสนา เช่น การคลุมฮิญาบของสตรี เพราะเป็นคำสอนของศาสนาที่กำหนดให้สตรีต้องปกปิดอวัยวะทุกส่วนของร่างกายให้มิดชิด ยกเว้นใบหน้าและมือเท่านั้น ซึ่งเป็นการห้ามอวดสัดส่วนของร่างกาย การส่งเสริมให้เพศชายต้องปกปิดระหว่างสะดือถึงหัวเข่า รวมทั้งห้ามการสวมใส่เสื้อผ้าที่ทำจากไหมและทองคำ เป็นต้น

วัฒนธรรมด้านการแต่งงาน ชาวไทยมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีวิถีปฏิบัติเรื่องการแต่งงานที่เป็นไปตามหลักคำสอนของอิสลามเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ พิธีการ นิกอฮฺ หรือ นิกะหฺ (อาจจะจัดขึ้นที่บ้านเจ้าสาวหรือบ้านเจ้าบ่าว) ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบการแต่งงานที่ศาสนากำหนด บางท้องถิ่นยังมีลักษณะ การตั้งขบวนแห่ขันหมากจะมีเครื่องขันหมาก เช่น ข้าวเหนียวเหลือง ไข่ต้ม กล้วย คามประเพณีปฏิบัติ และมีงานจัดเลี้ยงในแบบมลายูที่ชาวบ้านเรียกกันว่า มาแกปูโละ หรือ กินเหนียว บางที่นิยมเรียกในภาษาอาหรับว่า งานวาสิมะห์ ซึ่งหมายถึงงานฉลองสมรสเช่นกัน ในระยะหลังมีการส่งเสริมให้มีการประกอบพิธีต่าง ๆ ข้างต้น ทั้งที่ร้านอาหารขนาดใหญ่และที่มีสยิดมากขึ้น

วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับอาหารการกิน การทำอาหารสำหรับมลายูมุสลิม เป็นวัฒนธรรมที่สำคัญของเหล่าบรรดามุสลิมะห์ (สตรีมุสลิม) ที่เป็นการเรียนรู้สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น อาหารส่วนใหญ่ในสำหรับอาหารของชาวมลายูมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจากนิยมนับประทานอาหารไทยทั่วไป เช่น แกงส้ม ซุป และผัดผักรวบรวมแล้ว อาหารของชาวมลายูมุสลิมมักจะเน้น เนื้อสัตว์ ผัก เครื่องเทศ กะทิ และอาหารทะเลจำพวกปลา อาทิ อีแก (ปลา) ปิจิ น้ำบูดู ชามายีแก ซอเลาะลาคอ อาแยกอเลาะ (กล้วยกอลและ) ซาแคคามิง (สะเต๊ะเนื้อ) นาซิกกาแปะ (ข้าวหับ) รอยะฮะฮฺ คาแป (ข้าวหมัก) และอีกหลาย ๆ ชุมชนในท้องถิ่นที่ยังคงอนุรักษ์ประเพณีการกวนข้าวอาซุร (ข้าวกวนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ในเดือน มุฮัรรัม แรกตามปฏิทินอาหรับ) เป็นต้น

วัฒนธรรมด้านการละเล่นและการประชัน เช่น มะโย่ง คีเอร์ชูลู คีเอร์บาเมาะ รองเง็ง ศิลปะการป้องกันตัวลีละ การประชันรำกริช การวาดลวดลายบนเรือกอลและ และประชันรำเรือกอลและจำลอง การสานเสื่อกระจูด เป็นต้น

การเรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมของผู้อื่น กลุ่มชน ศาสนิกอื่นสำคัญอย่างไร จากเนื้อหาข้างต้น เป็นเพียงบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เราเรียกกันว่า วัฒนธรรมมลายูมุสลิม วัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาวไทยมลายูมุสลิมในพื้นที่

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเป็นพลวัต ตามกาลเวลา การสืบทอด ส่งต่อ จากรุ่นปู่ รุ่นพ่อ มารุ่นลูกหลาน อาจจะมีการปรับเปลี่ยน ลดทอน ประยุกต์ตามสภาพเศรษฐกิจ สังคมและยุคสมัย บางส่วนอาจหลงลืม บางส่วนยังอนุรักษ์ ยืนหยัดอย่างเข้มแข็ง อีกทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในพื้นที่ที่มีการแลกเปลี่ยนในทางวัฒนธรรมหรือที่เรียกว่า การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) และการผสมกลมกลืน (Assimilation) ไปมาหาสู่กัน การร่วมงานบุญ งานศพ การแต่งงานข้ามศาสนา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการแลกเปลี่ยน การรับเอาวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่อยู่ใกล้เคียงกันหรือมีความสัมพันธ์ต่อกันเป็นเวลานาน ที่ทำให้รับเอาวิถีปฏิบัติของวัฒนธรรมอื่นที่ต่างจากตนเข้ามาปรับประยุกต์ เช่น ประเพณีกินเหินยว (มาแกปูโละ) งานบุญงานการกุศล คีมน้ำชา (มาแกแค) ที่มีทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมมาร่วมคั้นน้ำชาหรือรับประทานอาหาร เพื่อการระดมทุนในกิจกรรมและกิจการสาธารณะ ดังนั้นจึงเห็นได้ชัดเจนว่าการปฏิบัติคนต่าง ๆ ของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในพื้นที่บางส่วน มีความคล้ายคลึงกันและในบางส่วนแตกต่างกันอย่างชัดเจน

สรุป

การเรียนรู้วัฒนธรรมของกลุ่มชนที่ต่างจากเรา นอกจากจะสร้างความรัก ความผูกพัน ทำความรู้จักต่อกันแล้ว ยังก่อให้เกิดการเรียนรู้ ตระหนักและพัฒนาความเป็น ชชาติ ศาสนา ท้องถิ่นและชุมชน รวมทั้งยังสามารถก่อให้เกิดการพัฒนาในระดับบุคคล คือ การพัฒนาความรู้ สติปัญญา ทั้งร่างกายและจิตใจ รวมทั้งการหล่อหลอมให้เกิดการใช้ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม เพื่อ **เข้าใจผู้อื่น** เข้าใจความเป็นอยู่ของคนในที่ต่าง ๆ ทั้งที่อยู่ห่างไกลและอยู่ใกล้ ชุมชนรอบตัวเรา รวมทั้งรู้ **วิธีการ** ที่เราจะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

การเรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมของผู้อื่น กลุ่มชน ศาสนิกอื่น มีประโยชน์และสร้างกำไรสำหรับผู้รู้ ให้เป็นผู้รู้กาลเทศะ รู้ถึงขอบเขตของการปรับตัวเพื่อการเข้าใจกัน สามารถลดความขัดแย้ง สร้างสันติสุขในการอยู่ร่วมกัน นอกจากนั้นการเรียนรู้วัฒนธรรม ยังทำให้เรารู้จักว่า อะไรที่ควรทำหรืออะไรที่ไม่ควรทำ เช่น การจัดประชุมในเวลาละหมาด การจัดงานสัมมนาหรือพักค้างคืนในสถานที่ที่ไม่มีบริการอาหารที่ฮาลาล (อาหารที่ถูกต้องตามหลักการอิสลาม) การจัดงานที่ปะปนกันระหว่างผู้เข้าร่วมเพศชายและหญิง การใช้สุนัขในการตรวจค้นชุมชนบ้านเรือนหรือปอเนาะ ประเด็นปัญหาเหล่านี้ ทำให้เราทราบเรื่องใดที่เขายึดถือ เคารพ ห้ามละเมิด ยอมได้หรือยอมไม่ได้โดยบางเรื่องผู้ที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมจะเป็นคนบอกเองว่า อะไร ที่เป็นข้อผ่อนปรนได้ อะไรที่ผ่อนปรนไม่ได้ อะไรคือเรื่องหลัก อะไรคือเรื่องรอง

การศึกษาเรียนรู้ **วัฒนธรรม** ของคนอื่น กลุ่มชนอื่นที่เขาเชื่อ คิด ปฏิบัติ จะทำให้เราเข้าใจและรู้ว่า ควรปฏิบัติต่อเขาที่ต่างจากเราอย่างไร ด้วยความต่างทั้งเรื่อง เพศ วัย ครอบครัวย การศึกษา ศาสนา ความเชื่อ ต่างถิ่น ต่างชาติ ว่าเรา (ทั้งในฐานะรัฐหรือเจ้าหน้าที่รัฐ) จะอยู่ร่วมกับเขา หรือสัมพันธ์กับเขา (ชาวบ้านหรือคนในพื้นที่) ในลักษณะของ การให้ความช่วยเหลือ การวางนโยบายทางการปกครอง การส่งเสริมและแก้ปัญหาความยากจน ส่งเสริมการค้าขาย การให้การศึกษา กับเขาได้อย่างไร ในแบบที่เรียกว่า ตรงกับความต้องการ ตรงกับกาลเทศะ และสอดคล้องกับหลักศรัทธาและวัฒนธรรมในศาสนาที่เขาเหล่านั้นยึดถือปฏิบัติ

พื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกัน จึงต้องเน้นหนักกับวิธีคิดที่ว่า ผู้ที่ศึกษาและเข้าใจวัฒนธรรมของผู้อื่น กลุ่มชนอื่นอย่างลึกซึ้งแล้ว จะส่งผลทำให้สามารถสะท้อนความเข้าใจต่อตนเองและกลุ่มชนของตนเองมากขึ้น เพราะการที่เราจะเข้าใจ **ตัวตน** ของตนเองได้ จะต้องมองผ่านผู้อื่น สะท้อน **ตัวตน**ของเรา ให้เรารู้และให้เราเห็น ให้เราเข้าใจสิ่งที่เขาคิดเขาเห็น และเมื่อเข้าใจและรู้ลึกซึ้งเกี่ยวกับวัฒนธรรมของตนเองและผู้อื่นแล้ว ขึ้นอยู่กับว่าเราและเขาเหล่านั้น จะเลือกใช้วัฒนธรรมเป็น **กำแพง** ที่ก่อเพื่อปิดกั้นและอยู่เฉพาะกลุ่มชนตนเอง หรือมุ่งที่จะสร้างเป็น **สะพาน** เพื่อที่จะเชื่อมความสัมพันธ์กับผู้อื่น เพื่อการแลกเปลี่ยน สังสรรค์ เป็นที่รู้จักและนำสู่การอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

ความหลากหลายที่ไม่หลากหลาย : การจัดการในการอยู่ร่วมกัน ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

อาจารย์โชคชัย วงษ์ธานี¹

".....กลุ่มชาติพันธุ์ทางวัฒนธรรมหรือเชื้อชาติที่ครอบครองอำนาจทางการเมือง กับ
'ชนกลุ่มน้อย' ที่ไม่ได้มีอำนาจทางการเมือง ภายใต้อาณาจักรทางวัฒนธรรมของกลุ่ม
ชาติพันธุ์ การต่อสู้เพื่อแย่งชิงปกป้องอำนาจของฝ่ายตน เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้"²

บทนำ

ความหลากหลาย (Diversity) เป็นคำที่ถูกผลิตขึ้นเพื่อใช้อธิบายลักษณะการของสังคมการเมืองในทุกกลุ่ม
ชาติพันธุ์ เช่นเดียวกับคำว่า เอกภาพ (Unity) ความเป็นสากล (Cosmopolitan) และ ความทันสมัย (Modern)
เป็นคำที่ถูกใช้อยู่เสมอในสังคมการเมืองที่อยู่ในภาวะไม่ปกติหรือมีปัญหาเรื่องความมั่นคง (ในขณะที่สังคมการเมือง
เป็นปกติ ไม่ขัดแย้งกัน ประเด็นนี้อาจถูกมองข้ามหรือลดทอนความสำคัญ) เช่น กรณีพื้นที่ที่มีปัญหาจากความ
แตกต่างของกลุ่มคน กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในทางสังคม
การเมือง ถูกหยิบยกมาให้ความสำคัญโดยไม่มีการสำรวจถึงวิธีการจัดการในการอยู่ร่วมกัน โดยมีอาณาบริเวณ
กรอบการศึกษาและเนื้อหาที่ครอบคลุมถึงเรื่อง อุดมการณ์ ความเชื่อ ศาสนาและจริยธรรมของแต่ละกลุ่มชนที่
แตกต่างกัน

ความหลากหลาย เป็นคำที่มักใช้เรียกความไม่เป็นหนึ่งเดียว (the Many) ที่พยายามสื่อถึงความต่างของ
กลุ่มคน ชุมชนและชาติพันธุ์ โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยก่อนและหลังเหตุการณ์ความไม่สงบ
ที่ปะทุขึ้นครั้งใหม่ (มกราคม 2547) ความหลากหลาย มักถูกใช้เรียกแทนด้วยวลีสะท้อนภาพลักษณ์มากมาย
อาทิ คำว่า ดอกไม้หลากสี และยังมีคำว่า ร่มเย็น หรือ ความหวังใหม่ ในบางยุคสมัย เป็นการเปรียบเทียบ
ความหลากหลายโดยมุ่งที่ผลประโยชน์แต่ไร้ซึ่งการสำรวจรายละเอียดและคำอธิบาย โดยการผลิตวลีที่แปลความแล้ว
สร้างความรู้สึที่ดี เป็นดอกไม้หลากสี ที่ถูกบดบังการมองเห็นถึงรูปแบบการเจริญเติบโต การแผ่กิ่งก้านและละเอียด
การมองถึงคุณภาพของ กระดาษ พื้นที่ปลูก ที่ยืนของต้น รวมทั้งโอกาสในการฝัง ราก ขยายลำต้นแผ่กิ่งก้านของ
ดอกไม้ ความหลากสีของดอกไม้ ที่มักถูกมองว่าเป็นประโยชน์และสวยงามเมื่อนำมาอยู่ด้วยกัน แต่ไม่มองว่าความ
หลากหลายของดอกไม้ในแบบที่แยกกันอยู่ ก็อาจจะดีหรือสวยงามได้เช่นเดียวกัน

ความหลากหลาย คำนี้ถูกใช้อย่างแพร่หลายในทางการเมือง การปกครอง โดยภาคราชการ และหน่วยงาน
ภาคเอกชนรวมทั้งในแวดวงวิชาการเองที่หยิบยืมคำนี้มาเป็น อุดมการณ์ ข้ออ้าง เหตุผลที่เลือกหยิบใช้มาอธิบาย
ความเป็นตัวตนและความเป็นลูกผสมของผู้คน และสภาพทางภูมิศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็น
อาณาบริเวณที่มีความหลากหลายอยู่แล้ว และนำไปสู่การดองย้ำถูกทำให้ดูว่าหลากหลาย (Diversified) มากกว่า

¹ อาจารย์ประจำศูนย์การจัดการความขัดแย้ง สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

² ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2552. ความไม่หลากหลายของความหลากหลายทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมมติ, น. 53.

การยอมรับและการสร้างวิธีการในการอยู่ร่วมกันที่หลากหลายรูปแบบ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์และความเท่าเทียมกัน ทั้งยังไม่ว่าจะมีการสำรวจอย่างจริงจังว่า ความหลากหลาย ในการอยู่ร่วมกันของคนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทั้งทางด้านภาษา วัฒนธรรม วิถีคิด การเมือง การปกครองและอัตลักษณ์ ในพื้นที่แห่งนี้มีอยู่จริงแค่ไหน ถูกใช้ การอย่างไรเพื่อก่อให้เกิดความสันติสุข โดยไม่เป็นเพียงคำ วลี ที่เก็บไว้ใช้ในฐานะคำ วลีสามัญประจำรัฐ (ยุคใหม่) เพื่อความสะดวกต่อการปกครอง แต่อาจจะไม่ได้สร้างสรรค์สร้างการยอมรับ ความหลากหลาย ให้ปรากฏจริง

หน่วยงานภาครัฐที่มักใช้คำว่า ความหลากหลาย มากที่สุดและบ่อยที่สุดในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) แหล่งข้อมูลที่สำคัญคือ เอกสารข่าวแคนไต่ ของ (ศอ.บต.) หลายฉบับมักใช้ถ้อยคำและวลีต่าง ๆ อาทิ ต่างศาสนาศรัทธาเดียวกัน (ฉบับที่ 8 ปี 2542) หลากหลายวัฒนธรรมในแผ่นดินที่อบอุ่นใต้พระบารมีปกเกล้า (ฉบับที่ 12 ปี 2543) ...ความหลากหลาย ในความเข้าใจ ย่อมให้เมื่อได้เจอกัน ล้นพลังรวมเป็นหนึ่งสร้างสรรค์ แห่งดินแดนอันงดงาม... (ฉบับที่ 9 ปี 2542) ชายแดนใต้....ความหลากหลายที่ล้ำค่า (ฉบับที่ 14 ปี 2543) ทุกวัฒนธรรมชายแดนใต้ อยู่ร่วมกันได้ด้วย พระบารมี (ฉบับที่ 7 ปี 2542) และฉบับที่ 13 ปี 2543 ในหน้าปกเขียนถึงเรื่องความหลากหลายไว้ว่า ชายแดนใต้ความหลากหลายที่ล้ำค่า พร้อมทั้งยังโปรยข้อความที่หน้าปกเอกสารว่า ...ความหลากหลายทาง วัฒนธรรม ชีวภาพ ทรัพยากรธรรมชาติและที่อยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์เอื้ออาทรต่อกันของผู้คนในสังคมคือ จุดแข็ง และ จุดเด่น ของจังหวัดชายแดนภาคใต้เพราะ ปัญญา และ พุทธทางสังคม เหล่านี้เปรียบเสมือน ภูมิจานทอง ที่ออกไปไกลโอกาสต่าง ๆ ให้กับท้องถิ่นและประเทศชาติอย่างมหาศาล ทั้งยังเป็น พลังสำคัญ ในการสร้างสรรค์สังคม ให้เกิดความเข้มแข็งและมีคุณภาพทำให้ แหล่งอารยธรรมที่ อุดมสมบูรณ์ แห่งนี้ น่าอยู่ น่าอาศัย น่าลงทุน น่าท่องเที่ยว มีความมั่นคงสันติสุขและการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดไป

ความน่าสนใจของข้อความข้างต้นอยู่ที่ว่า ความหลากหลาย ที่ถูกนำเสนอในเอกสารประชาสัมพันธ์ ของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งทำหน้าที่พัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ มิได้วางกรอบว่า ความหลากหลายเป็นเพียงเรื่องของชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ หากแต่แจ้งบอถึงข้อดีของความหลากหลาย ของผู้คนในการอยู่ร่วมกัน อีกทั้งยังปรากฏข้อความที่ระบุหน้าปกเอกสารดังกล่าวที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงถึงมิติ ทางการเมือง การปกครอง ที่ฝังแฝงไว้ด้วยประเด็นสาระด้านความมั่นคง มุ่งสร้างระเบียบและอำนาจ สร้างเอกภาพ สร้างความสามัคคี (Unity) และสร้างความเป็นอื่น (Otherness) สำหรับผู้ที่เห็นต่างไปพร้อม ๆ กัน โดยข้อความ ดังกล่าว ได้ก้าวข้ามที่จะกล่าวถึงเรื่องความขัดแย้งและความสันติสุข หรือเนื้อหาความหลากหลายในมิติทางวิทยาศาสตร์ และนิเวศวิทยา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความหลากหลายที่ปรากฏและดำรงอยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย เช่นเดียวกัน

การโปรยเนื้อหาเรื่องความหลากหลายในเอกสารประชาสัมพันธ์ของภาครัฐ ในอีกแง่หนึ่งเป็นการสร้างความหวังแก่ผู้อ่านผู้รับสื่อสะท้อนความแยบยลของกลวิธีในทางการเมืองการปกครองของไทย ไม่เพียงเฉพาะในพื้นที่ จังหวัดชายแดนภาคใต้แต่รวมถึงพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศ ที่รัฐอาจใช้วิธีการและเนื้อหาสาระที่แตกต่างกัน ซึ่งในมุมมอง ของรัฐจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างความรู้สึกรักของความเป็นชาติและความมั่นคง ทั้งซ่อนไว้และทำให้ปรากฏ เช่น งานศึกษาเรื่อง กลวิธีสร้างเอกภาพในบทเพลงจังหวัดและสถานที่ของวงจรคนศรีสุนทรภรณ์ โดย ณิชฎา จุลพรหม ได้สะท้อนให้เห็นว่าสื่อต่าง ๆ เหล่านี้ผู้ผลิตแล้วแต่ซ่อนเนื้อหาเรื่อง การสร้างความรักและความสามัคคีของคน ในชาติแทบทั้งสิ้น

ในทางการเมือง ความหลากหลาย อาจหมายถึง เครื่องมือสำคัญของรัฐในการเลือกใช้กระบวนการสร้างหนทางแห่ง การยอมรับ (Consent) และกลไกกลืนอัตลักษณ์ที่หลากหลาย ของคนในพื้นที่เพื่อให้เป็นหนึ่งเดียวในการอยู่ร่วมกัน และสร้างค่านิยมที่ทำให้เชื่อว่า สังคมที่ดำรงอยู่เป็นสังคมที่มีความหลากหลายภายใต้ภายใต้รัฐที่ส่งเสริม และดำรงไว้ซึ่งเอกภาพและความเป็นเอกลักษณ์เดียวตามกฎหมายระเบียบแบบแผน ในการดำรงไว้ซึ่งความเป็นชาติ โดยรัฐใช้เป็นเกณฑ์บังคับ ควบคุมในขอบเขตและปริมาณที่รัฐใช้อำนาจกำกับควบคุมไว้ ความหลากหลายจึงเป็นเครื่องมือสำคัญของผู้มีอำนาจนำมาปรับใช้ในการปกครองอาณาประชาราษฎร์ให้รู้สึกและระลึกถึงการมีที่ทาง (Space) ในสังคมการเมืองซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญส่วนหนึ่งของรัฐ (ทั้งทางตรงและแนบยล) สามารถสร้างความรู้สึกมีคุณค่าและที่จะอยู่ร่วมกัน

สภาพปัญหาและกรอบแนวคิด

พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ นับแต่อดีต มีความไม่ไว้วางใจมากมายที่ประชาชนตั้งข้อกังขาต่อความจริงใจของภาครัฐในการปกครองพื้นที่แห่งนี้ ปรากฏการณ์สำคัญคือ การสร้างพระพุทธรูปหักเขินมิ่งมงคลสีทองปางปฐมเทศนาชนิดสมาธิเพชรเมื่อปี พ.ศ. 2509 ซึ่งเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ประดิษฐานอยู่บนยอดเขา ที่วัดเขาทอง จังหวัดนราธิวาส สร้างโดยผู้นำและรัฐบาลในสมัยนั้น ตั้งใจสร้างในพื้นที่ซึ่งคนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม เป็นการท้าทาย ทั้งด้วยขนาดและความสูง ที่ตั้งอยู่ริมทางคมนาคมและปรากฏกับสายตาคนส่วนใหญ่ที่ไม่รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ ไม่เคารพนับถือและท้าทายศรัทธาของคนในพื้นที่ อีกทั้งเป็นการสถาปนาศาสนาของชนส่วนน้อยในพื้นที่ ทำให้ชาวมลายูมุสลิมซึ่งเป็นชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ รู้สึกถึงการขาดความเข้าใจของรัฐ และได้รับความไม่เป็นธรรมในฐานะพลเมืองที่รัฐควรพยายามสร้างความเข้าใจใจของคนในพื้นที่ จึงมีการต่อต้านออกมาในลักษณะของการเคลื่อนไหวภาคพลเมือง และการสื่อออกมาเป็นเอกสารเผยแพร่เพื่อสร้างอุดมการณ์แก่มวลชนในพื้นที่ อาทิ เอกสารข้อบันทึกรวบรวมประชาชน บนเส้นทางการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม³ ที่รวบรวมและเผยแพร่โดยศูนย์วัฒนธรรมชายแดนใต้และสมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย มองว่าที่ผ่านมารัฐถูกมองในแง่ลบในเรื่องของการแก้ไขปัญหาด้านการเมืองการปกครองในพื้นที่ ซึ่งลิดรอนสิทธิในเรื่องความแตกต่างหลากหลายของวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ ทั้งในเรื่องความแตกต่างของความเชื่อทางประวัติศาสตร์ การเรียกร้องเรื่องการปกครองโดยคนในท้องถิ่นในยุคของฮัซยีสุหลง การประท้วงที่ปิดตานีออนเนื่องมาจากชาวบ้านได้รับการกลั่นแกล้งจากเจ้าหน้าที่ การเอาพระพุทธรูปมาประดิษฐานไว้ในทุกโรงเรียนและกรณีการเคลื่อนไหวเรียกร้องขอคลุมฮิญาบ (ผ้าคลุมผมสตรี) จากหน่วยงานภาครัฐ เป็นต้น

เมื่อปรากฏการณ์จากอดีตเป็นเช่นนี้ คำถามสำคัญคือ รัฐควรจะทำอย่างไรในการปกครองพื้นที่แห่งนี้ให้เกิดสันติสุขและเกิดการยอมรับความหลากหลายที่แท้จริง คำกล่าวในหนังสือ จินตนาการความเป็นไทย ของชินวุฒย์ กาญจนะจิตร ผู้อำนวยการประจำสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดลได้สร้างความตระหนักและตกย้ำได้อย่างน่าสนใจว่า ไม่เพียงสังคมไทยจะไม่สามารถปฏิเสธ หรือทำเพิกเฉยต่อความต่างของผู้คนที่อยู่ในสังคมนี้ได้อย่างแต่ก่อนได้อีกต่อไปเท่านั้น หากสังคมไทยยังต้องพยายามทุกวิถีทางที่จะทำให้ความแตกต่างของวิถีชีวิตและความเชื่อของผู้คนดำรงอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี หนึ่งในวิถีทางนี้ คือ การเปิดโอกาสให้กับความเป็นไทยอื่น ๆ ทั้งความเป็นไทยเชิงซ้อนหรือความเป็นไทยพันธุ์ทาง ซึ่งแตกต่างหลากหลายได้มีพื้นที่อยู่ในสังคมไทยร่วมกันอย่างสงบสุขและไม่แตกแยก⁴

³ อาลี อักบาร์ และคณะ. มปป. บันทึกรวบรวมประชาชน บนเส้นทางการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม. ศูนย์วัฒนธรรมชายแดนใต้และสมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย.

⁴ กฤตยา อาชวนิจกุล. (บรรณาธิการ). ๒๕๕๑. จินตนาการความเป็นไทย. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, น.จ.